

*Roma Bončkutė*

Klaipėdos universitetas

*Recenzuojama:*

## Silvestras Gimžauskas, *Pamokslai*,

*parengė Paulius Subačius ir Renata Taučiūtė*

Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija,  
2010, 610 p. ISBN 978-9986-592-65-5

Silvestro Gimžausko (1845–1897) kaip kunigo švietėjo ir poezijos kūrėjo, kaip kovotojo už gimtosios kalbos teises palikimas ir veikla gausiau buvo apžvelgta tarpukario Lietuvos tyrėjų (pavyzdžiui, Vaclovo Biržiškos, Vinco Maciūno, Vinco Mykolaičio-Putino, Vaižganto) darbuose, bet dėl kunigystės mažai minėta, nors nenutylėta, sovietinėje Lietuvoje<sup>1</sup>. O jo homiletinis palikimas imtas nuosekliai tirti Pauliaus Subačiaus<sup>2</sup>.

Gimžauską galima lyginti su Jonu Katele<sup>3</sup>: abu XIX amžiaus pabaigoje, išibėgėjus kultūriniam nacionalizmui, bandė krikščionybę priderinti prie naujo, etniškai orientuoto tautos kelio. Gimžauskas buvo tos kunigų kartos, kuri prisidėjo prie tautinės bažnyčios kūrimo. Todėl čia aptariamas 2010 metais išleistas Gimžausko *Pamokslų* rinkinys ne tik gerokai ir svariai papildo lietuviškosios homiletikos spausdintus šaltinius ir Lietuvos leidybos praktikos tekstų parengimo istoriją, bet atskleidžia, kokiais būdais XIX amžiaus pabaigoje tikyba buvo bandoma sieti su tautišku. Gimžausko pamoksluose, nors ir negausiai, kalbama apie gimtosios kalbos vertę, pavyzdžiui:

1 Plg.: *Lietuvių literatūros istorija*, 1958, 71; „Gimžauskas Silvestras“, 1966, 560; Vana-gas, Vidugiris 1966, 216–221; Zinkus 1985–1988, 617; Vėbra 1968, 63, 80, 166, 173; Umbraziūnas 1970, 74.

2 Subačius 2010, xix.

3 Jonas Katelė (1831–1908) gimė Suvainiuose

(Kupiškio valsč.). Nuo 1872 metų iki mir-ties klebonavo Panemunėlio parapijoje. Spaudos draudimo laikotarpiu rūpinosi švietimu lietuvių kalba; jo žinia ir rūpes-čiu Panemunėlyje veikė slaptas Klotimo teatras. Jam pjeses rašė Vaižgantas, čia teatru užsikrėtė Maironis.

Laimingas, kas pažindams kalbą kaipo Dangaus dovaną, – garbin Aukščiausiojo geradėjystes, meilę Jam savo ir atsigerinimą iš savo pusės išreiškia. Kaipgi yra aukšta žmogaus kalba, kai apsakinėja teisybę, sūdi<sup>ja</sup>, kaip priguli, kaip liepia padėjimai atiduoda garbę dorybei, geriems darbams, – nemokančius mokin, parsekiotus linksmi[n], silpnus pastiprin!

Kaipgi aukštas yra žodis mūsų, kai nėpykantą gisia, artin pri savęs atitolintas širdis, o visur sandermę ir meilę sėja! Šitai koks aukštas pašaukimas mūsų kalbos, tos brangios dovanos, katra mus aukščia[us] stato už visus kitus sutvėrimus! – (p. 8–9)

Mokinkit priderysčių tikėjimo Švento, poterių<sup>l</sup> katekizmų, mokinkit vaikus rašto prig[imtoj] kalboj, negailystokit pinigų knygelėms, mokinkit juos nuog pačios mažiūomenės, atmindami ant to, kad jauną medelį kurion pusėn palenksta, teip jisai ir palinks (p. 141).

Pasitaiko pamoksluose gražių retorinių pasažų:

Toliaus klausyk ausims tavo<sup>l</sup>, kaipo kiekvienas Dzegoriaus kirtimas primena tau kaskart artimesnį esant Dievo Sūdą ir amžiną gyvenimą. Klausyk<sup>l</sup>, kaip aplink tave stovintes kušta, tyliu šneka... Klausyk, kaip sunkiai kvėpuoja kriūtinė tavo ir jau išduoda paskutinį karkimą. – //

Klausyk varpų skambinimo apie tavo mirimą. –

Klausyk ir tų maldų, katras dievobaimingi tau mirštant kalbės nusiklaupę... su ašaromis apžadėdami tavo dūšią Dievui visagaliančiam... Išstatyk sau mislei, jog tau jau paduoda Kristaus ant Kryžiaus paveizdą pabučiuoti, o tu imi drebančioms rankoms savo, i spaudi pri lūpų... dasilytėk mislių to kūno tavo, iš katro jau gyvenimas eina, ir neužilgo kirmilų krūva apvirs... dasilytėk išdžiūvusių nuog ligos ir stingstančių jau pečių tavo... nušluostyk ranka tavo tą šaltą prakaitą, katras rieta tau nuog veido..., arba pridėk ranką tavo pri širdes tavo, katra vos tiktai jau muša kliba... Jau atejo valanda paskutinė, jau pasaulė pasibaigė dėl tavęs... (p. 60)

Panašiai kaip Kristijonas Gotlybas Milkus, Kristijonas Donelaitis ir kiti, Gimžauskas savo pamoksluose panaudodavo originaliosios kūrybos gabalėlius – taip kartais pasitaiko vokiečių ar skandinavų homiletikos praktikoje. Be to, pamoksluose, nors gana retai, yra to meto kasdienybės atspindžių, kurie išplečia mūsų žinias apie XIX amžiaus pabaigos valstiečio, mažo miestelio gyventojų buitį ir rūpesčius – pavyzdžiui:

Paskaitykit tiktai visas veselias jūsų, darytas kaip tartum tyčiai dėl Dievo garbės paniekinimo; dienoms šventomis, nedėlioms, kur susirinkęs visas kiemas, o labai tankiai ir daugiau, par pačias mišias šventas, kai Kristus už jus ant altoriaus geria keliką karčiausių kentėjimų, tuokart jūs, nedievobaimingi girtuoklės veselnykai, su muzikoms namie girtuokliaunat, patys tą dieną neklausydami mišių šventų, [be]t dar kitų daugybę atatraukdami nuo Bažnyčios [šv]entos? //

Sulaukę pavakarių, kai dievysti žmonės iš Bažnyčios grįžta namo, tuokart jūs rengiatės pri šliūbo, tankiai padarot ne vienas 2<sup>a</sup> mylių kelią, kol parakvijos Bažnyčią pasieksta, ir tai dėl to daugumui tokia ilga kelionė ir vėjas su šalčiu apynio iš galvos neištraukia. Nesuskato jaunieji iš bažnyčios išeiti, o pusgirčiai piršliai juos jau ir vėl pri žydo šimkiun veda, o kam gi juos ti veda? (p. 115)

Bet ką čionai labai un tų užsistoti, kurie šventas dienas uogynuose, grybynuose, miškuose šaudydami, un vandens žuvaudami, arba su žydais keliaudami, arba un šono kriokdami perleidžia šventas dienas, bet kokia gi nauda tankiai ir iš tų, kurie šventandie bažnyčion skubinas!? (p. 215).

Visa tai Pauliaus Subačiaus ir Renatos Taučiūtės parengtą kritinį Gimžausko pamokslų leidimą tyrėjams daro itin įdomų ir aktualų: atveria galimybę tirti XIX amžiaus pabaigos pamokslų pobūdį, katalikų tikėjimo ir tautiškumo santykių istoriją, Gimžausko homiletikos raidą, originaliosios kūrybos ir pamokslų sąsajas bei jo lietuvių kalbos vartojimo kaitą bendrinės lietuvių kalbos formavimosi fone.

*Pamokslus* sudaro vieno iš parengėjų (Subačiaus) įvadas (p. ix–xxi); pamokslų, rašytų 1878–1897 metais, fragmentų faksimilės (p. xxv–xliv); tekstologinio aparato santrumpos (p. 2); redaguoti tekstai (p. 3–473); komentarai (p. 475–530); žodynėlis (p. 531–559); pamokslų rodyklės (p. 560–569); Šventojo Rašto citatų rodyklė (p. 570–579); vardų rodyklė (p. 580–608); santrauka anglų kalba (p. 609–610).

Pirmasis įvado sakinyš išreiškia ilgai brandintą Subačiaus idėją – parengti ir išleisti kritinį leidimą, kurių paskutiniaisiais metais Lietuvoje trūko:

Vilniaus vyskupijos kunigo, garbės kanauninko Silvestro Gimžausko (1845 X 13 – 1897 IX 27) pamokslų kritinis leidimas yra pirmoji publikacija, daranti lengviau prieinamą XIX a. II p. šio žanro veikalų korpusą<sup>4</sup>.

Vis dėlto atrodo, kad kritinio leidimo sampratą rengėjai truputį susiaurino. Toks leidimas grindžiamas išsamiu publikuojamo teksto istorijos ištyrimu. Tačiau susipažinus su leidinio komentarais, atrodo, kad teksto istorijai skiriama per mažai dėmesio: poskyris „3.3. Teksto istorija ir pagrindinis tekstas“ užima šiek tiek daugiau negu puslapį (p. 520–521). Žinoma, tam tikrų teksto istorijos tyrimo elementų esama: pavyzdžiui, aprašomas originalo įrišimas, katalogo kortelės turinys, aptariama rankraščio būklė, struktūra, pamokslų datavimas, pagaliau rašyba, fonetika, morfologija, sintaksė. Tačiau pasigendama išsamesnio Gimžausko kūrybinio kelio aprašymo, pamokslo ir pamokslo plano sampratos išskleidimo. Antai komentaruose nėra pateikta rankraščio taisyčių analizės, todėl neaišku, ar likusios publikuotuose tekstuose klaidos yra tik nekalti knygos rengėjų *lapsus calami*, ar tai atsitiko dėl per mažo dėmesio autoriniams taisyčiams.

<sup>4</sup> Subačius 2010, ix.

Patyrinėjus rankraštį matyti, kad Gimžauskas taisydamas žodį ar kelis žodžius: a) braukė, o šalia, virš ar po išbrauktojo rašė naują variantą; b) palikdavo nebrauktą, o šalia ar virš žodžio(-ių) rašė naują skliaustuose; c) kartais virš neišbraukto taisomo žodžio ar teksto dalies užrašydavo naują variantą be skliaustų. Viskas labai paprasčia, kai taisomas žodis išbrauktas ar suskliaustas. Pirmuoju atveju publikacijos skaitytojas leidinio tekste mato pakeistą žodį, o išbrauktasis parašytas puslapio apačioje tekstologiniuose komentaruose. Antruoju atveju tekste randa suskliaustą, ir tada taip pat nekyla teksto supratimo problemų. Tačiau trečiuoju atveju, kai pagrindiniame tekste taisomasis žodis ar žodžiai autoriaus nebuvo išbraukti, leidinio rengėjai elgiasi skirtingai.

Kartais naujas variantas pateikiamas pačiame tekste, bet skliaustuose (pavyzdžiui, rankraštyje yra parašyta „kuriomis“, o virš neišbraukto žodžio užrašyta „katra“, P 119; leidinyje parašyta „kurį (katrą)“, p. 67). Kartais tokio pobūdžio taisymas leidinyje pateikiamas išnašoje (pavyzdžiui, rankraštyje parašyta „dasilyti“, o virš neišbraukto žodžio užrašyta „dasiliecia“, P 633; leidinio tekste parašyta „dasilyti“, o išnašoje „s l add dasiliečia“, p. 283). Kartais rengėjai tokio pobūdžio taisymą rašo pačiame tekste tarp kablelių (pavyzdžiui, rankraštyje yra „visuomeniška“, o virš neišbraukto žodžio užrašyta „prieš visus“, P 669; leidinio tekste „visuomeniška, prieš visus“, o išnašoje – tekstologinis komentaras „ins“, t. y. „insertum įterpta“, p. 303). Kartais toks pat Gimžausko taisymas parašomas tekste be skliaustų ir kablelių (pavyzdžiui, rankraštyje yra parašyta „priderę“, o virš neišbraukto žodžio užrašyta „atsineša“, P 425v; leidinyje parašyta „pridera atsineša“ ir išnašoje – „p del atsineš“, p. 210). Tačiau paaanalizavus visą sakinį matyti, kad Gimžauskas tiesiog negalėjo apsispręsti, kurį žodį rašyti: žodis „atsineša“ yra taisytas antrą kartą, nes iš pradžių autorius parašė „atsiran“, t. y. „atsiranda“, o tada taisė į „priderę“ ir „atsineša“. Visas sakinys rankraštyje atrodo taip: „Bet be tų vaisiu, [atsiran] kurie priderę/atsineša in Dievų, turi dar širdis mūsų išdūti vaisius ir dėl artimųju“ (P 425v). Rengėjai jį parašė taip: „Bet be tų vaisių, kurie pridera atsineša in Dievą, turi dar širdis mūsų išduoti vaisius dėl artimųjų“ (p. 210). Kitoje rankraščio vietoje randame parašytą „Išgaišintos“, o virš neišbraukto žodžio užrašyta „Pražudytos“ (P 545). Pamokslų rengėjai parašė „Pražudytos išgarsintos“ (p. 237), o visas sakinys skamba taip: „Pražudytos išgarsintos dovanos viršprigimtos, o ypač mylista pašventinančioja“. Kad autoriui buvo būdinga rašyti virš neišbraukto žodžio kitą variantą, matome ne vienoje rankraščio vietoje, pavyzdžiui, virš neišbraukto žodžio „švino“ užrašyta „cino“ (P 831); „stanbūnas/žaltys“ (P 433). Panašiai nevienodai rengėjų elgtasi perteikiant taisymus mėlynu pieštuku, t. y. vėlesnės kilmės korektūras. Pavyzdžiui, rankraštyje parašyta „tu mana runkos nesuturi“, o viršuje mėlynu pieštuku užrašyta „Kunigams“ (P 259). Rengėjai vėlesnės kilmės taisymą pažymėjo tik išnašoje „s l add graph kunigams“ (p. 151). Tačiau kitą kartą, radę

tokio pobūdžio taisymą, jį jau perkėlė į patį tekstą tarp kablelių. Pavyzdžiui, rankraštyje yra „tevuī“, o šalia mėlynu pieštuku parašyta „ukininkui“ (P 669), leidinyje – „tėvuī, ūkininkui“, o išnašoje nurodoma „*add graph*“ (p. 303).

Iš rankraščio matyti, kad Gimžauskas visą gyvenimą turtino žodyną, valė svetimbes iš pamokslų kalbos. Todėl šalia religinėje raštijoje įprasto skolinio matome „naują“ lietuvišką žodį. Tik detalus viso rankraščio taisymų istorijos atkūrimas būtų neleidęs įsivelti tokio pobūdžio klaidoms ir nenuoseklumams.

Detalus leksikos raidos tyrimas, tikėtina, padėtų tiksliau nustatyti pamokslų parašymo laiką. Pavyzdžiui, yra publikuoti du pamokslai: „4 dorybės nepakrutinamos“ (p. 364–368) ir „Dorybės pamatinės“ (p. 373–376). Akivaizdu, jog kalbama apie pagrindines krikščioniškąsias dorybes, kurios ankstyvesnės kilmės pamoksle vadinamos nepakrutinamomis, o vėlesniame – pamatinėmis. Palyginus tekstus, matyti autoriaus branda. Panašiai galima palyginti ir kitus tos pačios tematikos pamokslus, kurie pateko į rinkinį. Tačiau yra vienas „bet“ – pamokslų išdėstymo leidinyje pobūdis.

Leidinyje buvo parengtas pagal išlikusių vienintelę šaltinį, saugomą Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje. Rengėjai ištyrė ir nustatė, kad tekstai į vieną rinkinį buvo suformuoti kartu su įvairiais užrašais (ne pamokslais) ne paties autoriaus („nėra sudarytas autorius“, p. 518). Komentaruose skaitome:

Pamokslų ir pluoštų numeracijos, bendro pamokslų sąrašo nebuvimas, pluoštų išdėstymas, šaltinio būklė greičiau paremia priešingą teiginį – į rankraštiną pateko ir kaip vienas saugojimo vienetas, įgijęs taip pat ir fizinio vieneto (įrišto tomo) formą, žinomas tik autorystės, tematikos ir funkcijos, bet jokios kitos tvarkos nesaistomas rankraščių rinkinys (p. 478).

Todėl nustačius, kad pamokslai rinkinyje sudėti atsitiktinai („labiausiai tikėtina, jau po kanauninko mirties“, p. 518), ne paties autoriaus, rengėjams buvo svarbu apsispręsti, kaip atrinkti tekstus, kokia tvarka juos publikuoti.

Rengiant leidimą atlikta tekstų atranka: skelbiami visi ištininiai lietuviški pamokslai, rišlios ilgesnės pamokslų atkarpos, sistemingi išplėstiniai pamokslų planai. Vienu kitu atveju gana fragmentiški tekstai įdėti dėl retesnės temos ar įdomesnės raiškos (p. 518).

Apsisprendimas išdėstyti pamokslus tokia tvarka kaip rankraštyje motyvuojamas taip:

Šaltinio autoritetas yra leidimo konstravimo atrama tuo požiūriu, jog pamokslų išdėstymas knygoje atitinka jų seką autografų rinkinyje. Joks kitas sprendimas neatrodė net svarstytinas, nes: a) autoriaus sudarytas turinys ar sąrašas nėra žinomas, b) chronologinės pamokslų rašymo sekos patikimai rekonstruoti neįmanoma; c) išdėčius pamokslus pagal bažnytinį kalendorių tekstų be rimtesnių motyvų kažkur įrikiuoti teks-

tus, kurių sąsaja su liturginiais laikotarpiais ir šventėmis nėra akivaizdi, d) teminis surikiavimas būtų dar didesnis redaktoriaus voliuntarizmas (p. 519).

Argumentai rimti – vis dėlto kai kurie faktai rodo, kad dėti tašką šiuo klausimu būtų ankstoka.

Pavyzdžiui, rengėjai atkreipia dėmesį, kad

[a]nkstyvesniam rašymo laikui priskirtinuose pamoksluose, visais atvejais pramaišiu su <s>, <z>, <ž>, <v>, vartojamos grafemos:

<ɫ> (ypač dvigubos raidės atvejais: <ɫɫ>, <ɫz>, <ɫž>, <w> (p. 493),

o vėliau Gimžauskas jau greta vyraujančių grafemų <sz>, <cz>, <w> ima rašyti <š>, <č>, <v> – bet tuo nepasinaudota apytikriam rankraščių datavimui. Reikia pastebėti, kad rengėjai nepaminėjo, jog ankstyvuojų periodu Gimžauskas rašė ir <ß> (pvz., „dangiškasis“, „Neješkanti“, P 603, 807). Be to, jis keitė dvibalsių rašymą su <i> ar <j>, minkštąjį priebalsį rašė su <i> ar <j>. Todėl detalesnė Gimžausko rašybos, leksikos kaita, rankraštinių tekstų lyginimas su tekstais, publikuotais autoriui gyvam esant, būtų leidę pamokslus – kad ir ne pamečiui, ne tiksliai chronologiškai – priskirti bent vienam kūrybinio darbo etapui.

Trumpai pavarčius rankraštį, pastebėta, kad tarp įvairių planų ir išrašų gali būti vertingos rengėjui medžiagos. Pavyzdžiui, Gimžausko įrašyta „Kaipo dogmatas prip 1854 m.“ (P 19), o skliausteliuose jau vėliau tamsesniu rašalu pasižymėta „(31 metu atgal)“ – vadinasi, taisyta 1885 metais. Toliau tame pat puslapyje surašyta ir daugiau datų, su priedais, prieš kiek metų nuo Gimžausko atliekamų taisyčių (kaip galima suprasti pagal kontekstą) ir kur įvyko koks Marijos apsišventimas. Vėliau datos taisytos tos pačios, t. y. tamsios, spalvos rašalu kaip ir 1885 metais. Pavyzdžiui, „1842 [...] (40 atgal)“ skaičius „40“ taisytas į „42“. Vadinasi, tekstas buvo parašytas 1882 metais, ir pagal kad ir negausių datuoto puslapio žodžių rašybą matome tuo metu Gimžauską rašius <š>, <ë>, <č>. Reikia paminėti, kad Gimžauskas, pasirinkęs naują grafemą, iš pradžių ją rašydavo nenuosekliai, palikdamas ir senesnę variantą – pavyzdžiui, parašė „Šzvintu“ (P 629v), arba kai, matyt, nutarė rašyti <š>, visame tekste dar rašomas <sz>, bet yra ir „Raštas Š.“ (P 807v). Todėl galima teigti, kad ankstyvojo periodo pamokslų (rašytų nuo 1879 metų, kai dar vyrauja grafemos <ɫɫ>, <ɫz>, <ɫž>, <w>) rankraštiniame rinkinyje nėra daug. Daugiau yra pamokslų, rašytų apie 1882 metus, kai pamažu, labai nenuosekliai pereita prie <š>, <č> rašymo. Vyrauja pamokslai, kuriuose jau nuosekliai rašoma <š>, bet dar pramaišiu – <č> ir <cz>. Neretai tekstuose <š> rašomas nuosekliai, bet dar išlaikoma <cz>. Tačiau tik ilgesnis tyrimas leistų ką nors daugiau pasakyti apie pamokslų datavimą remiantis rašybos kaita. Čia norėta pastebėti rašybos kaitą esant labai ryškiai – todėl nesuprantama, kodėl nebuvo pasiremta jos analize Gimžausko kūrybos periodams nustatyti.

Neatkūrus pamokslų tekstų istorijos, nelabai motyvuota ir tekstų atranka. Pavyzdžiui, leidinyje publikuotas pamokslas „Artimo meilė“ („Artima meile“, P 807–814) yra senesnis (čia rašomos grafemos <sz>, <cz>, pasitaiko ir <ß> – bet ir minėtasis pavyzdys, kai parašoma <š>: „Raštas Š.“, P 807v) ir mažiau išplėtotas negu rinkinyje likęs nepublikuotas to paties pavadinimo pamokslas „Artimo meilė“ („Artimo meile“, P 975–985v) – ir kilme vėlesnis (rašoma <š>, <č> – „rišiai“, „vaikščiodams“, P 975), ir gerokai ilgesnis, turiningesnis, intelektualesnis. Kai kurie pastarojo pamokslu teiginiai primena Tomo Akviniečio mokymą apie dorybes ir sielą. Įdomu matyti, kaip Gimžauskas renkasi terminus. Pavyzdžiui:

Dievas dūda Dovanas Zmogui (suteikia mylystes, prigimtoje tvarkoje ir viršprigimtoje tvarkoje).

Mylystos prigimtos ir viršprigimtos. Prigimtos mylystos (kurios nėpakėlia Zmogaus aukščiaus jo prigimimo ir kurios pridėrė in laikinį gyvenimą) Kaipotai: sveikata, protas, lūsi valia, regėjimo, girdėjimo, jautimo, galvojimo, valdžios. Viršprigimtos mylystos (kurios pridėra į zmogaus išganymą) (P 979).

Šiame pamokslu variante pateikiama garsioji šv. Pauliaus citata apie meilę: „Meile yra Kantri, yra maloninga: Meile nėpavidi, nedaro pikto, nėpasipučia. N`asti išsikėlianti, nejieško kas savo yra, nerustindinas, negalvoję pikto‘ (S Paul)“ (P 977).

Todėl rengėjų komentaruose, nors ir gana plačiuose, galima pasigesti kelių pamokslų viena tema variantų analizės ir konkretesnės publikuoto teksto pasirinkimo motyvacijos. Rengėjai tik pastebi esant tikėtina, jog Gimžauskas „iš naujo parafravo tą patį autoritetingą veikalą ar kitakalbį pamokslu pavyzdį, užuot pasinaudojęs ankstesniu savo paties rankraščiu“ (p. 519). Kitas pamokslu variantas nelaikomas nauja redakcija, todėl nebandyta nustatyti vėliausios redakcijos teksto, nesiekta leidinio skaitytojui plačiau paaiškinti pamokslų variantų pobūdžio ir vieno iš jų publikavimo motyvacijos.

Trumpai patyrinėjus matyti, kad, pavyzdžiui, minėtasis „4 dorybės nepakrutinamos“ laikytinas ankstyvesniu teksto „Dorybės pamatinės“ (P 373) planu. Šiuo atveju pasielgta teisingai tik dėl to, kad šie tekstai rankraštiniame rinkinyje atsitiktinai buvo sudėti vienas po kito, o, sprendžiant pagal rašybą, pirmasis ir yra ankstesnės kilmės (rašoma <sz>). Tačiau kitaip pasielgta su pamokslu „Rožių vainikas“ (p. 467). Publikuoti pasirinktas ankstesnis variantas (čia vartojamos grafemos <sz>, <cz>, <ß>). Vėliau parašytas pamokslas „Apie svarumą maldu Roziu Vainiko“ (P 1073–1075v; rašoma <š>, <č>, yra įrašytas įrašas su metais „Leonas XIII 1889 m.“) liko nepublikuotas.

Minėta, kad rinkinyje ne visi pamokslai turi pamokslu struktūrą, yra išbaigti. Atkuriant teksto istoriją ir autoriaus kūrybinę laboratoriją, būtų buvę svarbu aprašyti ne

tik parengtus, išbaigtus tekstus, bet ir medžiagą, kuri buvo renkama tekstui kurti, planus ir t. t. Komentaruose gana išsamiai aptariant originalą, nenagrinėti kiti įrašai, kurie Gimžausko tyrėjui gali būti įdomūs. Pavyzdžiui, liko neįdėtas „6 Prasiradimai prieš Dvasių Šv.“ (P 731–734v) ir „Ape maldu“ (P 735–737), o panašiai neišsamus, tik pirmąjį teksto variantą primenantis „Dievo kūnas“ į leidinį pateko (p. 344–347). Taip pat nedėti visai rišlūs „Nesvetimoterjauk“ (P 827–829), „Neturesi svetimu Dievu“ (P 831–834v), „Gailyste (sutrinimas)“ (p. 835–837). Į rinkinį pateko „Guodok tėvą tavo ir motiną tavo“, bet jis labai neišbaigtas kaip pamokslas, nes užrašytos, bet neišplėtos pagrindinės tezės. „Tėvu priderėjimai del vaiku“ (P 1119–1121v) nėra, o čia yra, pavyzdžiui, žodžiai „darbnu“, „žmonemušiu“: „Kas kėtina buti tevu ir motinu turi vesti gyvenimų darbnu, su tvarku ir susiturejimu (nemetant savo turto)“ (P 1119); „Boleslovas (ugdytas bedieves Drahomiros motinos, kurių žeme praryjo) paliko žmonemušiu!“ (P 1121); arba toks sakiny: „Vaiko širdis yra minkštas šiltas vaškas, kur viskas prilimpa“ (P 1121). Na ir dar vienas pavyzdys. Parengėjai žodyne nenurodo, kad žodžio „zaunyti“ reikšmė yra ir 'loti'<sup>5</sup>, o Gimžauskas rašo: „zaunyjant (lojant) šunes todėl zaunija“ (P 833). Taigi akivaizdu, kad nepublikuotuose išrašuose ar planuose yra vertingos medžiagos Gimžausko kalbai tirti, teksto genezei atkurti ir kad rengiant leidinį, sudarant komentarus, jais buvo per mažai pasinaudota – bent komentaruose tai niekaip neatsispindi.

Pabaigai dar keletas pastabų. Aprašydami šaltinio būklę, rengėjai nelabai tiksliai nurodė aptrupėjusius ar nuplėštus lapų kraštus, o tai būtų svarbu pateikiant tekstoploginį komentarą. Rašoma: „Beveik visų didesniojo formato lapų nulankstyti, nutrinti, nuplyšę iki 10 mm išoriniai apatiniai kampai, kai kurių – ir vidiniai apatiniai kampai“ (p. 477). Yra keletas pamokslų, kurių visų puslapių apatiniai išoriniai kampai nutrupėję net iki 6 cm, pavyzdžiui, pamokslo „Rožiu vainikas“. Galima pastebėti, kad komentuojant defektuotą tekstą nenurodyta, kiek žodžių galėję būti nutrupėjusiame gabaliuke (sprendžiant pagal braižą – kartais net po du). Gausiau nutrupėję kampai dar yra pamokslų „Dominica VII post Pentecost[en]“ (p. 127), „Apreiškimas Švč. Marijai P[anelei]“ (p. 182). Pamokslo „X N[egeisk]“ nuplėšta pati pradžia su beveik visu pavadinimu, o glaustas komentaras (*a 9 l ill, def*) tepasako, kad 9 eilutės yra neįskaitomos.

Svarbu pastebėti, kad šifruojant rankraštį padaryta negausių klaidų. Pastebėta, kad laužtiniuose skliaustuose defektuotos vietos ne visada nurodytos arba nurodytos netiksliai. Komentaruose neteisingai pasirinkta defektuotas vietas nurodyti santrumpa *def*. Taip neaišku, kiek teksto dingo: raidė, kelios raidės, žodis, keli žodžiai. Nurodant defektuotas vietas, kartais nebuvo paliekamas daugtaškis [...], bet, remian-

<sup>5</sup> „zaunyti įkyriai kalbėti, prašyti“ (p. 558).



tis autoriaus rašymo ypatumais, buvo mėginama atspėti pradingusią teksto dalį. Pavyzdžiui, leidinyje parašyta „linksmi[n]“, o rankraštyje „linsmi[n]“ (p. 8); parašyta „išpažįsta[m]“, kai rankraštyje matosi „iszpaz[.]“, o kita dalis žodžio nutrupėjusi (p. 182); parašyta „Kom[unija]“, kai matosi „Komunija“ (p. 218). Tačiau kartais nurodyta netiksliai, pavyzdžiui: „Jo g[alyb]ę“, o iš tikrųjų matosi „g[aly]bį“ (P 389); rankraštyje „ti“ , leidinyje „tik“, o nuosekliai rašant turi būti „ti[k]“ (p. 439). Parašyta „užgęst[a]“ (p. 196), o originale matyti „uzgysi-[...]“. Pasitaiko blogai iššifruotų vietų. Pavyzdžiui, iššifruota „contrab.“, bet turbūt turėtų būti „contra“, nes visas sakinys: „De scientia contrab. matrim.“, t. y. *De scientia contra matrimonium* (p. 75); iššifruota „(2)jetas arklių ir ligonį“, bet aiškiai matyti „in“, o ne „ir“ (p. 104); palikta „už tą peiktą gėdą“, nes originale „pejкта“<sup>6</sup> (P 218), bet tai turbūt Gimžausko rašybos klaida – turėtų būti „už tą piktą gėdą“ (p. 129); rašoma „nu“, bet greičiausiai turi būti „mok“, nes taip aiškiau pagal kontekstą „Apie vaikų nemokėjimą (Pėtnyčioj nevesti) Kas reik [mok]“ (p. 112, išn.). Originale parašyta „nu to patės“ (P 390v) – leidinyje perteikta „dėl to paties“ (p. 196). Iššifruota „praudavosi“ (p. 218), o rankraštyje labiau panašu, kad <s> yra, nors ir susiliejęs su raidės <u> korpusu (P 501). Parašyta „Kinuosu“ (p. 218), o turbūt turėtų būti „Kūnuose“, nors rankraštyje apsirikta: „Kinesu“ (p. 501), nes visas sakinys skamba taip: „Velykinė netikra jauno žmogaus Kinuosu“. Nepateikta ir komentaro dėl galimo autoriaus apsirikimo, nors kitoje vietoje vietoj „Apaštojas“ tekste rašyta „Apaštolas“, o komentaruose: „*orig vid ex err* Apaštojas“ (p. 106).

Baigiant savo pastabas, norisi pasakyti, kad toks svarus ir turiniu, ir apimtimi leidinys daugeliu aspektų yra Lietuvos leidybinės praktikos įvykis. Paulius Subačius ir Renata Taučiūtė skaitytojui pateikė itin kvalifikuotai atliktą darbą, kuris sulauks ir specialistų, ir plataus skaitytojų rato dėmesio.

### Literatūra:

- „Gimžauskas Silvestras“, *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija* 1, Vilnius: Mintis, 1966, 560.  
*Lietuvių literatūros istorija* 2. *Kapitalizmo epocha (1861–1917)*, redagavo prof. K[ostas] Korsakas, Vilnius: Politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958.  
 P – [Silvestras Gimžauskas,] Pamokslai; VUB RS: f. 1 – D168; rankraštis.  
 SUBAČIUS, PAULIUS, 2010: „Įvadas“, *Silvestras Gimžauskas, Pamokslai*, parengė Paulius Subačius ir Renata Taučiūtė, Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2010, ix–xxi.  
 UMBRAZIŪNAS, KAZYS, 1970: „Gal tai S. Gimžausko eilės?“, *Kultūros barai* 11, 74.

6 „Ir teip, broliai Katalikai, pražuvo ta pragrauose už vieną sunkų prasiradimą, katro išpažinti nenorėjo! Kaipgi dabar sunkiai

par amžius reik jai kęsti už tą peiktą gėdą! –“ (p. 129).

- VANAGAS, V[YTAUTAS]; A[LOYZAS] VIDUGIRIS, 1966: „Silvestras Gimžauskas“, *Ignalinos kraštas*, redakcinė komisija: A[ntanas] Tyla (pirmininkas), Vilnius: Vaga, 216–221.
- VĖBRA, R[IMANTAS], 1968: *Lietuvos katalikų dvasininkija ir visuomeninis judėjimas (XIX a. antroji pusė)*, Vilnius: Mintis.
- ZINKUS, JONAS, 1985: „Gimžauskas Silvestras“, *Tarybų Lietuvos enciklopedija* 1, mokslinė redakcinė taryba: J[onas] Zinkus (pirmininkas), Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 617.

ROMA BONČKUTĖ  
Literatūros katedra  
Klaipėdos universitetas  
Herkaus Manto g. 84  
LT-92294 Klaipėda, Lietuva  
el. p.: roma.bonckute@ku.lt

Gauta 2011 m. rugsėjo 10 d.